

Janusz Rusaczyk

artykuł

„DIAGNOZOWANIE SYTUACJI I POTRZEB UCZNIĄ”

W XXI wieku, w stuleciu nieustannych i dynamicznych zmian cywilizacyjnych (kulturowych, społecznych, gospodarczych), instytucje edukacyjne i oświatowe stają przed coraz bardziej złożonymi problemami i wyzwaniem pedagogicznymi. Umiejętność formułowania właściwej odpowiedzi na te wyzwania jest fundamentalna z punktu widzenia realizacji zasadniczego celu stojącego przed praktykami procesów edukacji i wychowania, czyli tworzeniu dzieciom optymalnych warunków wszechstronnego i harmonijnego rozwoju. Stąd też zasadniczo rośnie rola diagnozy pedagogicznej, która staje się jednym z niemożliwych do pominięcia obszarów pracy współczesnych nauczycieli i wychowawców. Nie można bowiem skutecznie przeciwdziałać różnym obserwowanym problemom pedagogicznym bez rzetelnego opisu tego, co dzieje się w życiu dziecka, z czym ono się zmagają, z czym musi sobie radzić, w jakich obszarach wykazuje duże możliwości, w jakich zaś ponosi porażki. Zasadnicze staje się ustalenie tych płaszczyzn, w których dziecko powinno uzyskać wsparcie, zanim jego sytuacja skomplikuje się na tyle, że będzie ono wymagać leczenia bądź dodatkowych specjalistycznych interwencji. Z tego względu od współczesnych nauczycieli w coraz większym stopniu wymaga się umiejętności wielowymiarowego rozpoznawania potrzeb edukacyjno-wychowawczych uczniów już na samym początku ich pracy z dzieckiem. Nauczyciele i wychowawcy muszą być przygotowani do przeprowadzania wiarygodnej i zobiektywizowanej oceny rozwoju fizycznego i umysłowego dziecka, wobec czego powinni oni dysponować pewnym teoretycznym warsztatem badawczym, rzetelnie przeprowadzać postępowanie diagnostyczne oraz ujawniać właściwą postawę etyczną.

Diagnoza jako jedno z narzędzi rozpoznania potrzeb ucznia/dziecka

Jednak w rzeczywistości pedagogicznej, której wzrost złożoności prowadzi do coraz większej specjalizacji różnych obszarów pracy z dzieckiem, czynnikiem warunkującym dobrą diagnozę jest również właściwa współpraca nauczyciela z różnymi aktorami szeroko pojętego systemu edukacji i wychowania. Nauczyciel, jako pojedynczy aktor tego systemu, nie jest

w stanie sam udźwignąć wyzwań związanych z przeprowadzeniem rzetelnej i wielowymiarowej diagnozy. Musi on również współpracować nie tylko z rodzicami dziecka, dostarczającymi mu istotnych informacji i obserwacji na temat dziecka, ale także ze specjalistami, których można podzielić na dwie kluczowe grupy:

1) specjaliści szkolni, zatrudnieni w instytucjonalnym środowisku szkoły (na przykład pedagog szkolny, psycholog szkolny, często również logopeda prowadzący w ramach szkoły zajęcia logopedyczne);

2) specjaliści pracujący w poradniach pedagogiczno-psychologicznych, których rola jest bardzo znacząca w sytuacji, kiedy uczeń znajduje się pod opieką takiej poradni bądź istnieje duże prawdopodobieństwo, że zostanie nią objęty (psycholog, terapeuta pedagogiczny, logopeda).

Prowadzenie badań i działań diagnostycznych oraz wspieranie nauczycieli w tym procesie jest bowiem jednym z najistotniejszych zadań przedstawicieli tych dwóch grup specjalistów. Jednak należy pamiętać o tym, że współpraca taka powinna być traktowana systemowo, a zatem nie jako pewien wyizolowany fragment działań, ale jako działania osadzone w szerokim kontekście. Należy tu uwzględnić wszystkich uczestników tego procesu (a nie tylko nauczycieli i specjalistów) oraz zachodzące pomiędzy nimi interakcje, z naciskiem na: samo dziecko, dyrekcję danej placówki oświatowej, monitorującą działania nauczycieli i specjalistów oraz prowadzącą nadzór pedagogicznych, jak i rodziców i prawnych opiekunów dziecka, których zgoda na uczestnictwo dziecka w różnych programach z zakresu pomocy psychologiczno-pedagogicznej jest prawnie wymagana. Tylko spełnienie tego systemowego warunku będzie owocowało skutecznością oddziaływań podejmowanych w ramach współpracy nauczycieli ze specjalistami, stanowiąc zasadniczy czynnik warunkujący dobrą diagnozę.

Praca zespołowa kluczem do rzetelnej diagnozy

Za zasadniczą formę współpracy nauczycieli oraz specjalistów należy uznać przede wszystkim pracę zespołową, która umożliwia pełniejsze i sprawniejsze rozpoznanie potrzeb dziecka, a następnie sformułowanie adekwatnego planu pomocy dziecku. Tyczy się to szczególnie dzieci przejawiających widoczne deficyty rozwojowe, takie jak wyraźnie obserwowane trudności w uczeniu się, zaburzenia komunikacji językowej, niepełnosprawność i przewlekłe choroby oraz deficyty wynikające z zaniedbań środowiskowych, związanych z sytuacją bytowo-socjalną dziecka i jego rodziny, doświadczeniami kryzysowymi lub

traumatycznymi w środowisku rodzinnych bądź też trudnościami adaptacyjnymi wynikającymi z różnic kulturowych lub zmiany dotychczasowego środowiska edukacyjnego. Jednak współpraca taka może być również ukierunkowana na dzieci wybitnie uzdolnione bądź wykazujące jakieś wyjątkowe talenty, aby móc zapewnić im optymalne warunki dla dalszego rozwoju.

W pierwszym etapie diagnozy nauczyciele dokonują obserwacji pedagogicznej poprzez rozpoznanie indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych wychowanków oraz indywidualnych możliwości psychofizycznych uczniów. Gromadzą informacje dotyczące dotychczasowego rozwoju dziecka, jego stanu zdrowia, uwarunkowań środowiskowych oraz dotychczasowych styczności z oddziaływaniami instytucji oświatowych (na przykład żłobek, przedszkole). Często istnieje potrzeba zasięgnięcia opinii specjalistów, wobec czego nauczyciele zwracają się do nich na piśmie lub osobiście z prośbą o pomoc w odpowiednim zdiagnozowaniu sytuacji i potrzeb ucznia w celu wsparcia jego dalszego rozwoju. Specjaliści współpracują z nauczycielami w adekwatnym określeniu przyczyn niepowodzeń edukacyjnych lub wspieraniu jego mocnych stron. Celem jest także diagnoza sytuacji wychowawczej, aby również nauczyciel mógł uzyskać wsparcie w rozwiązywaniu zgłaszanych problemów wychowawczych.

Specjaliści odgrywają niezwykle istotną rolę na etapie diagnozy, związanej ze stawianiem hipotez, ustalaniem przyczyn obecnego stanu, dobieraniem odpowiednich metod diagnostycznych oraz przeprowadzaniem badań za pomocą odpowiednich metod, technik i narzędzi diagnostycznych. W zakresie określania obszarów funkcjonowania dziecka, które zostaną objęte diagnozą oraz planowaniem procesu gromadzenia wiedzy o dziecku, również mogą współpracować z nauczycielami. Współpraca nauczycieli i specjalistów w tym zakresie powinna być oparta na wewnętrznych zasobach szkoły oraz zasobach lokalnych, co ma umożliwić szybkie udzielenie dziecku pomocy, jak i zminimalizować biurokrację. Po dokonaniu diagnozy opracowywany jest program działań wspierających, stanowiący podstawę objęcia dziecka specjalistyczną pomocą (na przykład przez logopedę). Działania te mogą być prowadzone w formie klas terapeutycznych, zajęć dydaktyczno-wyrównawczych, rozwijających uzdolnienia, zajęć specjalistycznych, korekcyjno-kompensacyjnych, logopedycznych i innych zajęć terapeutycznych. Konieczne jest tu jednak pisemne poinformowanie o takiej potrzebie dyrektora szkoły oraz uzyskanie jego zgody na przydzielenie stosownej liczby godzin i form pomocy. W przypadkach stwierdzenia już na wczesnym etapie diagnozy tego, iż uczeń wymaga natychmiastowej pomocy psychologiczno-pedagogicznej, nauczyciel i specjalista współpracują w zakresie

niezwłocznego udzielenia takiego wsparcia podczas bieżącej pracy z dzieckiem. Informują o tym dyrektora szkoły bądź specjalnego koordynatora pomocy psychologiczno-pedagogicznej, wyznaczonego przez dyrektora.

Zakres współpracy nauczycieli ze specjalistami w ramach diagnozy sytuacji i potrzeb ucznia obejmuje zatem:

- w miarę ścisłą kooperację mającą na celu rozpoznawanie i racjonalizowanie źródeł trudności i deficytów rozwojowych uczniów;
- wspólne rozpoznawanie (w miarę potrzeb) uzdolnień i zainteresowań poszczególnych uczniów;
- organizowanie przez specjalistów badań przesiewowych w celu określenia stanu rozwoju mowy u dzieci oraz wyodrębnienia uczniów wymagających wsparcia w ramach zajęć specjalistycznych;
- równoległe planowanie właściwego wsparcia uczniom z trudnościami, jak i tym zdolnym;
- oferowanie wzajemnego wsparcia w procesie stawiania diagnozy;
- współpracę w zakresie systematycznie dokonywanych ocen i diagnoz postępów dziecka oraz ustalania wniosków ukierunkowanych na dalszą pracę z nim.

Współpraca nauczycieli szkolnych ze specjalistami w zakresie diagnozy potrzeb dziecka oraz udzielaniu mu pomocy psychologiczno-pedagogicznej w szkole jest w polskim systemie oświaty obwarowana pewnymi wymogami formalnymi. Zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 kwietnia 2013 roku w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach (Dz. U. z 2013 r., poz. 532), placówki oświatowe powinny dysponować pewnymi sformalizowanymi procedurami, określającymi między innymi cele, zakres i przebieg tego rodzaju współpracy. Dokumenty takie precyzują zadania nauczycieli i specjalistów zatrudnionych w instytucjach edukacyjnych i oświatowych, związane z organizacją pomocy psychologiczno-pedagogicznej dziecku. Wskazują także różne możliwości usprawnienia współpracy pomiędzy nauczycielami i specjalistami oraz oferują ujednoczone sposoby tej współpracy (również w szerszym kontekście, uwzględniającym relacje z rodzicami i dyrekcją placówki). Należy jednak pamiętać o tym, że nawet najlepsze, minimalizujące opóźnienia i biurokrację procedury mogą na niewiele się zdać, jeśli zarówno nauczyciele, jak i specjaliści nie będą przejawiać takich postaw, jak otwartość na problemy dzieci i zainteresowanie nimi, wrażliwość etyczna oraz odpowiednia komunikacja warunkująca umiejętność osiągania zrozumienia i porozumienia. Te tzw. „miękkie zmienne” są niestety dość często pomijane w mawianej problematyce, której opis

ma tendencję ograniczać się tylko do pewnych ustaleń funkcjonalnych i strukturalnych. Jednak skuteczne wdrożenie tego rodzaju zasad jest w fundamentalnym stopniu uzależnione przede wszystkim od procesów komunikacji, określanych przez stopień precyzji i czytelności przekazywanych informacji oraz szybkość niwelowania różnych zakłóceń w procesie osiągania wspólnego i w miarę zobiektywizowanego stanowiska, będącego podstawą podejmowania wszelkich działań pomocowych.

Bibliografia

1. Emmons P. G., , Anderson L. M., „*Dzieci z zaburzeniami integracji sensorycznej: zaburzenia rozwojowo-sensoryczne oraz edukacyjne występujące w ramach autyzmu, ADHD, trudności szkolnych oraz zaburzeń dwubiegunowych*”, Liber, Warszawa 2007;
2. Jarosz I. W., „*Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku. T.1*”, red.:” Różycka E. Pilch T., Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2003;
3. Niemierko B., „*Diagnostyka edukacyjna: podręcznik akademicki*”, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2009;
4. Kłaczak M., Majewicz P., „*Diagnoza i rewalidacja indywidualna dziecka ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi*”, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego, Kraków 2006;
5. Mazurkiewicz E. A., „*Pedagogika społeczna: człowiek w zmieniającym się świecie*”, pod red. Pilch T., Lepalczyk I, Wyd. 2 rozszerz. I popr., Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2003;
6. Skałbani B, „*Diagnostyka pedagogiczna: wybrane obszary badawcze i rozwiązania praktyczne*”, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2011;
7. Włoch S., Włoch A, „*Diagnoza całościowa w edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej: wybrane problemy i rozwiązania*”, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2009.